

فصلنامه علمی زبان پژوهی دانشگاه الزهراء (س)

سال چهاردهم، شماره ۴۵، زمستان ۱۴۰۱

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات ۱۴۹-۱۲۹

تأثیر دوزبانگی بر رشد زبانی: شواهدی از کودکان دو زبانه کردی کلهری و فارسی^۱

رضا همتی^۲، مسعود دهقان^۳، اکرم کرانی^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۰۸

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر پدیده دوزبانگی بر رشد زبانی دانش آموزان دو زبانه کردی (گوش کلهری) و فارسی زبان پایه اول تا سوم ابتدایی در شهر کرمانشاه انجام گرفته است. برای انجام این پژوهش، ۱۲۰ دانش آموز پسر و دختر پایه اول، دوم و سوم ابتدایی شهر کرمانشاه انتخاب شدند. آزمودنی‌های هر پایه تحصیلی شامل ۴۰ نفر -یک گروه ۲۰ نفره تک‌زبانه کرد و یک گروه ۲۰ نفره دوزبانه- از دانش آموزان پسر و دختر بودند. به منظور ارزیابی رشد زبانی آزمودنی‌ها، از دو آزمون رشد زبانی تُلد و آزمون نمونه گفتار پیوسته استفاده شد. تحلیل آماری داده‌ها نشان داد که عملکرد دانش آموزان دوزبانه پایه اول در همه خرده آزمون‌های آزمون تُلد و نمونه گفتار پیوسته دچار تأخیر است ($P < 0.05$). در پایه دوم، اختلاف معناداری بین عملکرد دانش آموزان دوزبانه و تک‌زبانه‌ها وجود نداشت. در پایه سوم، تحلیل آماری نشان داد که تفاوت عملکردی بین دانش آموزان تک‌زبانه و دوزبانه در خرده آزمون‌های درک دستوری، تکمیل دستوری، تمایز گذاری واژه، تحلیل واجی و شاخص میانگین طول پاره گفتار معنادار نیست

^۱ شناسه دیجیتال (DOI): 10.22051/jlr.2022.38089.2106

شناسه دیجیتال (DOR): 20.1001.1.20088833.1401.14.45.5.9

^۲ دانشجوی دکترا، گروه آموزش زبان و زبان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران؛
rezahemati280@gmail.com

^۳ دانشیار گروه زبان و ادبیات انگلیسی و زبان‌شناسی، دانشگاه کردستان، سنندج، کردستان، ایران (نویسنده مسئول)؛
m.deghhan@uok.ac.ir

^۴ استادیار گروه آموزش زبان و زبان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران؛ korani222@gmail.com

($P > 0/05$). با این حال، دوزبانها در مقایسه با تک‌زبانها در خرده‌آزمون‌های واژگان تصویری، واژگان ربطی، واژگان شفاهی، تقلید جمله، تولید واژه و شاخص غنای واژگانی از عملکرد بهتری برخوردار بودند و اختلاف عملکرد آنها معنادار بود ($P < 0/05$). همچنین، یافته‌ها نشان داد که دوزبانگی بر رشد زبانی کودکان تأثیر مثبت دارد. با این وجود، به نظر می‌رسد که چندین عامل مانند میزان تسلط دوزبانها به هر دو زبان، میزان در معرض بودن و به کارگیری دو زبان در محیط‌های گوناگون، رده‌های زبانی، آموزش، و عواملی از این قبیل، می‌توانند در تأثیر دوزبانگی بر رشد زبانی دخالت داشته باشند.

واژه‌های کلیدی: رشد زبان، دوزبانگی، آزمون گفتار پیوسته، آزمون رشد زبانی

۱. مقدمه

از دیرباز زمینه‌های رشد زبان تحت تأثیر شدید دیدگاه‌های نظری ویژه‌ای بوده‌است. بررسی رشد زبان سطح بالایی از مهارت شناختی در انسان را دربر می‌گیرد که شامل توانایی گفتاری و شنیداری است. این توانایی‌ها برای ایجاد ارتباط کلامی و با هدف برآورده‌شدن خواسته‌ها و نیازهای انسان به کار گرفته می‌شود. برخی کارشناسان همچون ویگوتسکی (Wygotsky, 1987)، اسکینر (Skinner, 1958) و چامسکی (Chomsky, 2008) استدلال می‌کنند که دلیل پدید آمدن زبان یادگیری است؛ در حالی که برخی دیگر بر این باورند که رشد زبان عمدتاً به مسائل زیستی مرتبط است. همچنین، دیگر نظریه‌پردازان بر این باورند که نقش عوامل ژنتیکی و محیطی زمینه‌ساز رشد زبان هستند. رویکرد روان‌شناسی شناختی^۱ یادگیری زبان را ناشی از توانایی شناختی کودک، خلاقیت و علاقه او به درک و فهم معانی و همچنین بیان آنها در تعامل با دیگران می‌داند. موضوع دیگری که در پیوند با رشد زبان و مهارت‌های مرتبط با آن وجود دارد، رشد زبانی در افراد دوزبان است. رامیرز و کول (Ramirez & Kuhl, 2016) معتقدند کودکانی که دو زبان را از ابتدا و به طور هم‌زمان (و بدون آموزش) فرا می‌گیرند، به گویشوران بومی هر دو زبان تبدیل می‌شوند؛ در حالی که بزرگسالان برای یادگیری زبان دوم با زحمت در یادگیری روبه‌رو هستند و تقریباً تسلط زبان اول را در زبان دوم به دست نمی‌آورند.

گروسجن (Grosjean, 1992) معتقد است در تعریف بلومفیلد از دوزبانگی^۲، فرد دوزبان به عنوان فردی آرمانی توصیف شده‌است که در جهان واقعی نمی‌توان برای آن مصداقی یافت. از دید وی، دوزبانگی یعنی استفاده شفاهی و/یا نوشتاری از دو زبان (یا بیشتر) به صورت منظم در زندگی روزمره. وی بر این باور است که بیش از نصف جمعیت دنیا دوزبان هستند. وی

¹ cognitive psychology

² bilingualism

(Wei, 2001) در تعریف دوزبانگی بیان می‌کند که دوزبانه کسی است که می‌تواند به صورت متناوب از دو زبان بهره‌گیرد، با این وجود، نمی‌توان در مورد دوزبانه بودن یا نبودن او قضاوت کرد. مه‌یزر و اسکاتن (Mayer and Scotton, 2006) در تعریف خود از دوزبانگی بیان می‌کنند که دوزبانگی برابر با تسلط کامل به زبان مبدأ و مقصد نیست. از این رو، مسأله‌ای که پیرامون دوزبانگی مطرح می‌شود، میزان تسلط و روان‌بودن گویشوران دوزبانه در زبان غیر غالب است. برای نظام‌ند کردن میزان مهارت در زبان‌های مورد استفاده توسط دوزبانه‌ها، سنجش‌هایی در قالب پیوستار ارایه شده‌است. داویلا و دانکن (de Avila & Duncan, 1979) نمونه‌ای از این سنجش دوزبانگی را ارائه کرده‌اند که از طریق آن مقیاس ارزیابی زبان^۱ قابل انجام است. این مقیاس ارزیابی زبان از شاخص سنجش کلامی جداگانه برای مهارت‌های شفاهی زبان انگلیسی و اسپانیایی تشکیل شده‌است. در واقع، این مقیاس ارزیابی، مهارت‌های زبانی نسبی در زبان انگلیسی و زبان اسپانیایی را برای هر کودک دوزبانه روشن می‌ساخت؛ در پژوهش داویلا و دانکن (de Avila & Duncan, 1979) کودکان دوزبانه که در هر دو زبان کاملاً روان یا هم‌تراز^۲ بودند، نمره‌های مهارت زبانی نسبی ۴/۴، ۴/۵، ۵/۴، یا ۵/۵ را دریافت کردند^۳ (شماره سمت چپ خط مورب نمایانگر مهارت زبان انگلیسی و شماره سمت راست نمایانگر مهارت زبان اسپانیایی است). کودکانی که در یک زبان مهارت بیشتر و در زبان دیگر اندکی با محدودیت روبه‌رو بودند، نمره‌های مهارت زبانی نسبی ۵/۳، ۴/۳، ۳/۵، یا ۳/۴ را به دست آورده‌اند. از دید آن‌ها کودکانی که نمی‌توان آن‌ها را دوزبانه دانست، کودکانی هستند که از روانی کلامی بومی در یک زبان برخوردارند ولی توانایی آن‌ها در زبان دوم بسیار محدود است.

چین و ویگلس‌ورث (Chin & Wigglesworth, 2007) معتقدند که می‌توان افراد دوزبانه را بر حسب مهارت‌های زبانی در دو زبان به دوزبانه‌های متوازن^۴، دوزبانه‌های غالب^۵، دوزبانه‌های منفعل^۶ و تقریباً دوزبانه یا نیمه‌دوزبانه^۷ دسته‌بندی کرد. واژه دوزبانه متوازن برای نخستین بار در توصیف افرادی به کار گرفته شد که دارای توانایی کامل برای گفت‌وگو به دو زبان بودند. هر چند دیدگاه‌های مخالفی با این نوع برداشت از دوزبانگی وجود دارد، با این وجود، در میان افراد دوزبانه می‌توان افرادی را یافت که در هر محیط و شرایطی به هر دو زبان تسلط دارند. همچنین،

¹ Language Assessment Scales (LAS)

² balanced

^۳ نمره ۱ (حدافل) و نمره ۵ (حداکثر)

⁴ balanced bilinguals

⁵ dominant bilinguals

⁶ passive bilinguals

⁷ semilingual

دوزبانۀ غالب به افرادی گفته می‌شود که در یکی از زبان‌هایی که به کار می‌گیرند، تسلط بیشتری دارند. چین و ویگلس‌وُرت (Chin & Wigglesworth, 2007) در تعریف افراد دوزبانۀ منفعل بیان می‌کنند که این افراد به سبب عوامل مختلف مانند استفاده نکردن از یک زبان، به مرور زمان مهارت‌های آن زبان را از دست می‌دهند. آن‌ها نیمه‌دوزبان‌ها را افرادی می‌دانند که مهارت‌های زبانی آن‌ها در هر دو زبان اول و دوم، بسیار پائین است. بر مبنای سن یادگیری زبان دوم، دسته‌بندی دیگری از دوزبانگی ارائه شده است که عبارت‌اند از دوزبانگی زودهنگام^۱ و دوزبانگی دیرهنگام^۲. دوزبانگی زودهنگام زمانی رخ می‌دهد که افراد در دوران کودکی یا دوران پیش از بلوغ، زبان دوم را یاد می‌گیرند. در سوی مقابل، اگر یادگیری زبان دوم پس از سن بلوغ افراد رخ دهد، به آن دوزبانگی دیرهنگام گویند. گونه‌ی دیگر تقسیم‌بندی دوزبانگی، دوزبانگی اولیه^۳ و دوزبانگی ثانویه^۴ است (Paradis, 2004). در این گونه از دوزبانگی مهم‌ترین متغیر، بافت^۵ فراگیری زبان است؛ به این معنا که اگر دو زبان در محیطی طبیعی آموخته شود، به آن دوزبانگی اولیه گویند و اگر یادگیری یکی از زبان‌ها در شرایط نسبتاً رسمی یا به اصطلاح غیر طبیعی رخ دهد، آن را دوزبانگی ثانویه می‌گویند (Paradis, 2004). با این وجود، نکته‌ای که پیرامون شرایط دوزبانگی مطرح می‌شود این است که شرایط دوزبان‌شدن از فردی به فرد دیگر و حتی از این هم مهم‌تر از جامعه‌ای به جامعه‌ی دیگر می‌تواند متفاوت باشد (Paradis, 2004).

با توجه به اهمیت رشد زبان و پدیده‌ی دوزبانگی، پژوهش پیرامون عوامل موثر بر رشد زبان به ویژه در کودکان دوزبان‌ه می‌تواند به درک ما از ماهیت زبان، چگونگی یادگیری، مراحل یادگیری و عملکرد آن کمک شایانی کند. از سوی دیگر، با توجه به چندزبان‌ه بودن کشور ایران و اینکه بیشتر افراد در شهرهای مختلف آن به دو یا چند زبان سخن می‌گویند، اهمیت موضوع پژوهش دو چندان می‌شود. در این راستا، در شهر کرمانشاه بیشتر افراد قادر به سخن گفتن به دو زبان کردی کلهری و زبان فارسی هستند. برخی از کودکان این منطقه در دوره‌ی خردسالی هر دو زبان کلهری و فارسی را فرا می‌گیرند و برخی دیگر پس از ورود به مدرسه زبان فارسی را از محیط آموزشی یاد می‌گیرند. از این رو، هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر پدیده دوزبانگی بر رشد زبانی دانش‌آموزان دوزبانۀ کلهری و فارسی زبان پایه‌ی اول تا سوم ابتدایی است. بر این اساس، در پژوهش حاضر در پی پاسخ به این پرسش‌ها هستیم: نخست اینکه، عملکرد دانش‌آموزان دوزبانۀ پایه‌ی اول

¹ early bilingualism

² late bilingualism

³ primary

⁴ secondary

⁵ context

در مقایسه با دانش‌آموزان تک‌زبانه پایه اول در خرده‌آزمون‌های آزمون‌تُلد^۱ و نمونه‌گفتار پیوسته به چه صورت است؟ دوم آنکه، عملکرد دانش‌آموزان دوزبانه پایه دوم در مقایسه با دانش‌آموزان تک‌زبانه پایه دوم در خرده‌آزمون‌های آزمون‌تُلد و نمونه‌گفتار پیوسته چگونه است؟ سوم اینکه، عملکرد دانش‌آموزان دوزبانه پایه سوم در مقایسه با دانش‌آموزان تک‌زبانه پایه سوم در خرده‌آزمون‌های آزمون‌تُلد و نمونه‌گفتار پیوسته به چه صورت است؟

۲. پیشینه پژوهش

پیرامون تأثیر دوزبانگی بر رشد زبان، پژوهش‌های اندکی انجام گرفته که هر یک دیدگاه‌های مختلفی را نشان می‌دهند. پژوهشگران درباره تأثیر دوزبانگی بر رشد شناختی کودکان و پیشرفت تحصیلی آن‌ها به یافته‌های ناسازگاری دست یافته‌اند.

برخی پژوهش‌ها نشان می‌دهند که یادگیری زبان دوم یا چند زبان به صورت هم‌زمان ممکن است تأخیر در یک زبان را برای مدتی به همراه داشته باشد. ولی، پژوهش‌های دیگر نشان داده‌اند که این یافته‌ها زودگذر هستند و افراد دوزبانه در نهایت هر دو زبان را یاد می‌گیرند. همچنین، بر مبنای برخی دیگر از پژوهش‌ها گمان می‌رود که کودکان دوزبانه در مقایسه با کودکان تک‌زبانه در رشد مهارت‌های زبانی و شناختی دارای مشکلاتی هستند و تماس زود هنگام با زبان دوم، پیش از یادگیری کامل زبان اول ممکن است به تأخیر زبان اول بیانجامد؛ و همچنین کارایی و مهارت در زبان دوم ممکن است ناشی از تکامل نسبی در زبان اول باشد (Paradis, 2004). از سوی دیگر، برخی پژوهش‌ها تأثیرات مثبت دوزبانگی بر رشد زبان را تأیید می‌کنند و نشان می‌دهند که دوزبانگی می‌تواند یافته‌های مثبتی بر روی ساختار فکری و انعطاف‌پذیری آن داشته باشد و کودکان دوزبانه نسبت به کودکان تک‌زبانه از درک بیشتری نسبت به جنبه‌های زبانی برخوردارند. در ادامه، به معرفی برخی از پژوهش‌های انجام‌شده در این راستا خواهیم پرداخت.

کریمی‌نوری و همکاران (Karami Nouri et al., 2008) به مقایسه دگرگونی‌های واژگان کلامی و مقوله‌ای در دانش‌آموزان دبستانی دوزبانه شهر تبریز و سنندج پرداختند. سپس، دانش‌آموزان در آزمون‌های نشانه‌ای ساختار زبان و نشانه‌ای معنایی و مفهومی زبان شرکت کردند. یافته‌ها نشان داد که تعداد واژگان فارسی دانش‌آموزان انتخاب‌شده برای شرکت در این آزمون‌ها در هر دو شهر از سیر فزاینده‌ای برخوردار بود، به گونه‌ای که این سیر فزاینده در مورد آزمون نشانه‌ای مفهومی نسبت به نشانه‌ای ساختار زبانی از الگوی منظم‌تری برخوردار بود. همچنین، بین

¹ Test of Language Development (TOLD P:3)

دانش آموزان دو زبانه در هر دو شهر تفاوت معناداری گزارش نشد. در پایان، یافته‌ها نشان داد که الگوی تغییرات تعداد واژگان این دانش آموزان در آزمون نشانه‌ای مفهومی از تفاوت معناداری برخوردار بود. در حالی که، این تغییر و دگرگونی‌ها در آزمون نشانه‌ای ساختار زبانی از چنین تفاوتی برخوردار نبود.

خاچاطوریان (Khachaturian, 1999) به مقایسه ویژگی‌های نحوی گفتار دانش آموزان دوزبانه فارسی-ارمنی و تک‌زبانه فارسی مقطع دوم ابتدایی پرداخته‌است. در این پژوهش، دانش آموزان دوزبانه تسلطی در اندازه متوسط به زبان فارسی داشتند. یافته‌های بررسی‌های وی نشان داد که متوسط طول جمله و میانگین تعداد کل واژه‌های به کاررفته در گفتار دانش آموزان دوزبانه به طور معناداری کمتر از متوسط طول جمله و میانگین تعداد کل واژه‌ها در گفتار دانش آموزان تک‌زبانه بوده‌است. دلفی و همکاران (Delphi, et al., 2018) نیز در پژوهشی به بررسی مهارت‌های واجی در کودکان دوزبانه فارسی-عربی ۴-۵ سال و کودکان تک‌زبانه پرداخته‌اند. یافته‌های آن‌ها نشان داد که نسبت وقوع فرآیند واجی جانشینی، درصد همخوان‌ها و واج‌های درست در کودکان تک‌زبانه از کودکان دوزبانه بهتر است و اختلاف عملکردی آن‌ها نیز معنادار است. ایانکو-ورال (Ianco-Worrall, 1972) برای مشخص شدن تأثیر مثبت دوزبانگی بر رشد زبانی، پژوهشی روی کودکان دوزبانه و تک‌زبانه آفریقایی-انگلیسی پیش‌دستانی، پایه دوم و سوم انجام داد. هر چند یافته‌های آزمایش‌های وی نشان داد که کودکان دوزبانه توانایی زبانی برتری دارند، ولی ایانکو-ورال در نتیجه‌گیری کلی از یافته‌هایش پیرامون تأثیر دوزبانگی بر رشد شناخت، محتاط بوده و پیشنهاد می‌کند که پژوهش‌های بیشتری باید انجام گیرد.

کرومدال (Cromdal, 1999) پژوهشی پیرامون تأثیر دوزبانگی در دوران کودکی بر افزایش رشد آگاهی زبانی انجام داده‌است. یافته‌های وی نشان داد که کودکان دوزبانه انگلیسی-سوئدی که در سنجش واژگان دریافتی خیلی با مهارت بودند، از هم‌تایان تک‌زبانه خود در سنجش آگاهی نحوی که از مهارت کمتری برخوردار بودند، عملکرد بهتری داشتند. یافته‌ها نشان داد که دوزبانگی بر تکالیفی که نیازمند کنترل بالای پردازش زبانی است، تأثیر می‌گذارد؛ همچنین، درجه بالایی از دوزبانگی رشد تحلیل زبانی را افزایش می‌دهد. گلدستین و بونتا (Goldstein & Bunta, 2011)، در پژوهشی به بررسی توانایی‌های زبانی کودکان دوزبانه انگلیسی-اسپانیایی و هم‌تایان تک‌زبانه آن‌ها پرداخته‌اند. یافته‌های بررسی آن‌ها نشان داد که به جز در واج‌های انسدادی که کودکان تک‌زبانه از هم‌تایان دوزبانه خود عملکرد بهتری داشته‌اند، عملکرد کودکان دوزبانه و هم‌تایان تک‌زبانه در سنجش‌های مرتبط با واج‌های زبان اسپانیایی هیچ تفاوتی ندارد. در سوی

مقابل، کودکان دوزبانه در مهارت مربوط به واح‌های خیشومی زبان انگلیسی نسبت به همتایان تک‌زبانه خود عملکرد بهتری دارند. افزون بر این، کودکان دوزبانه در مهارت و استفاده از الگوهای واجی از همتایان خود در زبان انگلیسی عملکرد بهتری داشته‌اند. یافته‌ها، همچنین، نشان داد کودکانی که به صورت پیوسته از دو زبان استفاده می‌کنند، نسبت به همتایان تک‌زبانه، مهارت‌های واجی پیشرفته‌تری دارند. باراک و بیالیستوک (Barac & Bialystok, 2012) به بررسی تأثیر دوزبانگی بر رشد زبانی کودک تک‌زبانه انگلیسی و کودکان دوزبانه چینی-انگلیسی، فرانسوی-انگلیسی و اسپانیایی-انگلیسی پرداختند. کودکان دوزبانه اسپانیایی-انگلیسی و کودکان دوزبانه چینی-انگلیسی در تکالیف شفاهی از کودکان دوزبانه فرانسوی-انگلیسی عملکرد بهتری از خود نشان دادند. آن‌ها علت این امر را آموزش کودکان دوزبانه اسپانیایی-انگلیسی و کودکان دوزبانه چینی-انگلیسی در انگلستان می‌دانند و استدلال کردند که این یافته‌ها با الگوی تعاملی بین شباهت زبانی و دوزبانگی در برون‌داد شفاهی هم‌خوانی دارد. کو و همکاران (Kuo, et al., 2015) به بررسی تأثیر دوزبانگی بر رشد واجی و واژگانی کودکان پرداختند. آزمودنی‌های پژوهش آن‌ها شامل سه گروه از کودکان تک‌زبانه انگلیسی، کودکان دوزبانه اسپانیایی-انگلیسی و کودکان انگلیسی-اسپانیایی پایه چهارم ابتدایی بودند. یافته‌های پژوهش آن‌ها نشان داد که آموزش دوزبانه^۱ می‌تواند از طریق انتقال بین‌زبانی^۲ و افزایش حساسیت به مشخصه‌های ساختارهای زبان تأثیر مثبتی بر رشد واجی و واژگانی داشته باشد.

هاف و ریوت (Hoff & Rebot, 2017) رشد زبان انگلیسی کودکان دوزبانه انگلیسی-اسپانیایی و تک‌زبانه انگلیسی را با هم مورد مقایسه قرار دادند. آن‌ها واژگان بیانی زبان انگلیسی را برای کودکان تک‌زبانه و واژگان بیانی زبان‌های انگلیسی و اسپانیایی را برای کودکان دوزبانه در فاصله‌های شش‌ماهه از سن ۳۰ تا ۶۰ ماهگی ارزیابی کردند. یافته‌ها نشان داد که کودکان در خانواده‌های دوزبانه در رشد واژگان انگلیسی از ۶ ماه تا ۱ سال از کودکان تک‌زبانه عقب هستند. اندازه این تأخیر مربوط به مقدار نسبی کاربرد زبان انگلیسی در خانواده بود. همچنین، یافته‌های آن‌ها نشان داد که افزایش بهره‌گیری از زبان انگلیسی در بین خانواده‌هایی که پیش‌تر از زبان انگلیسی بسیار استفاده کرده‌اند، بیشترین سود را برای کودکان دوزبانه فراهم آورده است. افزون بر این، یافته‌های آن‌ها مشخص کرد که کودکان دوزبانه در زبان انگلیسی نسبت به زبان اسپانیایی رشد بیشتری داشته‌اند. آلتمن و همکاران (Altman, et al., 2018) به بررسی نقش تسلط زبان^۳ و

^۱ bilingual education

^۲ cross-language transfer

^۳ language dominance

آگاهی فرازبانی^۱ بر اندازه واژگان^۲ در زبان‌های کودکان دوزبانه پیش‌دستانی ۵ تا ۶ ساله (گروه اول شامل کودکان عبری-روسی با تسلط بیشتر در زبان عبری، گروه دوم شامل کودکان دوزبانه روسی-عبری با تسلط بیشتر در زبان روسی و گروه سوم شامل کودکان تک‌زبانه) پرداختند. یافته‌های بررسی‌ها نشان داد که اندازه واژگان زبان عبری نسبت به زبان روسی در کودکان دوزبانه عبری-روسی بیشتر است، در حالی که اندازه واژگان زبان روسی نسبت به زبان عبری در کودکان دوزبانه روسی-عبری بیشتر است. با این وجود، اندازه واژگان زبان عبری در دوزبانه‌های عبری-روسی با کودکان تک‌زبانه تفاوتی ندارد.

لیپکا (Lipka, 2019) در یک پژوهش، دانش نحوی مربوط به زبان انگلیسی را در کودکان دوزبانه چینی-انگلیسی و کودکان دوزبانه اسلاوی-انگلیسی و همچنین کودکان تک‌زبانه انگلیسی بررسی کرده است. یافته‌های پژوهش وی نشان داد که کودکان تک‌زبانه انگلیسی و کودکان دوزبانه اسلاوی-انگلیسی در تکلیف نحوی از گروه دوزبانه چینی-انگلیسی عملکرد بهتری دارند. وی بر اساس یافته‌های پژوهش استدلال می‌کند که برخلاف زبان چینی، زبان اسلاوی یادگیری زبان انگلیسی را آسان می‌کند. افزون بر این، در پژوهش‌های زبانی دوزبانه‌ها باید نوع و پیشینه زبان‌های آزمودنی‌ها به عنوان یک موضوع اثرگذار مورد توجه قرار گیرد. کسائیان و اسماعیلی (Kassaiian, & Esmae'ili, 2011) به بررسی و ارزیابی وسعت دانش واژگانی و مهارت واژه‌خوانی دانش‌آموزان دوزبانه فارسی-انگلیسی (EFL) و دانش‌آموزان تک‌زبانه فارسی پرداخته‌اند. یافته‌های بررسی‌ها نشان داد که آزمودنی‌های دوزبانه از گستره دانش واژگانی بیشتری نسبت به هم‌تایان تک‌زبانه خود برخوردارند. از این رو، بر اساس یافته‌های پژوهش، استدلال کردند که دوزبانگی همبستگی بالایی با وسعت دانش واژگانی و مهارت خواندن دارد.

پیرامون تأثیر رده‌شناسی زبان‌ها بر عملکرد دوزبانه‌ها می‌توان به یافته‌های پژوهش لیپکا (Lipka, 2019) اشاره کرد. بر اساس یافته‌های وی، در مقایسه بین عملکرد مهارت‌های آگاهی نحوی مربوط به زبان انگلیسی، کودکان دوزبانه اسلاوی-انگلیسی نسبت به کودکان دوزبانه چینی-انگلیسی عملکرد بهتری داشتند. وی استدلال می‌کند برخلاف زبان چینی، زبان اسلاوی به دلیل هم‌رده بودن با زبان انگلیسی، یادگیری زبان انگلیسی را آسان می‌کند. از این رو، در پژوهش‌های زبانی مربوط به دوزبانه‌ها باید نوع و رده زبان‌های آزمودنی‌ها به عنوان یک موضوع اثرگذار مورد توجه قرار گیرد. در پیوند با تأثیر آموزش بر عملکرد دوزبانه‌ها می‌توان به یافته‌های پژوهش‌های باراک و بیالیستوک (Barac & Bialystok, 2012) و کسائیان و اسماعیلی

¹ metalinguistic awareness

² vocabulary size

(Kassaiian, & Esmae'ili, 2011) اشاره کرد. یافته‌های پژوهش‌های مورد اشاره، تأثیر مثبت آموزش در دامنه دانش واژگانی، افزایش سطح تحصیلی و افزایش سطح آگاهی واجی در عملکرد دوزبانه‌ها را تأیید می‌کنند.

۳. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر زمانی مقطعی و از جنبه نوع کمی است که به روش مقایسه‌ای انجام شده است. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل ۱۲۰ دانش‌آموز پایه اول، پایه دوم و پایه سوم ابتدایی شهر کرمانشاه بوده است. رده سنی آزمودنی‌های پژوهش ۷/۴ تا ۹/۴ سال بوده و جنسیت آن‌ها به صورت مساوی از دانش‌آموزان پسر و دختر تشکیل شد. هر پایه تحصیلی شامل ۴۰ نفر و متشکل از یک گروه ۲۰ نفره از دانش‌آموزان پسر و دختر دوزبانه کرد کلهری-فارسی و یک گروه ۲۰ نفره از دانش‌آموزان پسر و دختر تک‌زبانه فارسی‌زبان بوده است. برای انتخاب آزمودنی‌ها در این پژوهش از روش نمونه‌گیری دردسترس استفاده شد. گفتمنی است که آزمودنی‌ها در گروه‌های (۱) و گروه‌های (۲) به گونه‌ای انتخاب شدند که در هر گروه کودکانی با توانایی‌های تحصیلی متفاوت مورد ارزیابی قرار گرفتند. بنابراین، می‌توان گفت که انتخاب آزمودنی‌ها به صورت کاملاً تصادفی نبوده است، چراکه از طریق مشورت با والدین و معلم‌ها و همچنین بر اساس نمره‌های آن‌ها در سه رده ضعیف، متوسط و قوی قرار گرفته و در گروه‌های (۱) و (۲) پخش شدند. همچنین، در پژوهش حاضر، برای ورود آزمودنی‌ها به آزمون‌های رشد زبانی شرایط و معیارهایی در نظر گرفته شد. معیارهای ورود آزمودنی‌ها به آزمون‌های این پژوهش عبارت بودند از ۱- داشتن سن تقویمی حداقل ۷ سال و حداکثر ۹/۱۰ سال؛ ۲- نداشتن مشکلاتی مانند مشکلات جسمی، لکنت زبان، توانایی شنیداری، توانایی‌های دیداری و موارد مشابه؛ ۳- تحصیل در مدارس عادی کرمانشاه؛ ۴- تسلط کامل به زبان کردی کلهری و زبان فارسی برای آزمودنی‌های دوزبانه (در این پژوهش دوزبانگی آزمودنی‌های دوزبانه از نوع اولیه هستند)؛ ۵- تسلط کامل به زبان فارسی برای آزمودنی‌های تک‌زبانه؛ ۶- توانایی انجام همه آزمون‌ها. همچنین، معیارهایی که برای خروج آزمودنی‌ها از آزمون‌ها مورد توجه قرار گرفت که مشتمل اند بر ۱- عدم توجه کافی و نداشتن تمرکز لازم برای انجام آزمون‌ها؛ ۲- کسب نمرات بسیار پائین در حداقل یک آزمون؛ ۳- عدم همکاری در هر مرحله‌ای از اجرای آزمون‌ها. برای ارزیابی رشد زبانی آزمودنی‌های پژوهش، از دو آزمون رشد زبانی حسن‌زاده و مینایی (Hassanzade & Minaei, 2002) که به آزمون تلد معروف است و آزمون نمونه گفتار پیوسته^۱ با دو شاخص غنای واژگانی و میانگین اندازه گفته استفاده شد.

^۱ Continuous Speech Test

آزمون تُلد و آزمون گفتار پیوسته هر دو برای ارزیابی رشد زبانی به کار می‌روند. هر یک از این آزمون‌ها جنبه‌های مختلفی از رشد زبانی را ارزیابی می‌کنند. هر دو آزمون روی همهٔ آزمودنی‌ها اجرا شدند. آزمون‌ها در یک دورهٔ سه ماه اجرا و پایان یافتند. هر آزمون به صورت جداگانه و با فاصله یک هفته‌ای اجرا شد. پژوهشگران به کمک دو تن از همکاران آموزش دیده آزمون‌ها را اجرا کرده‌اند.

به منظور تجزیه و تحلیل نتایج آزمون‌های پژوهش، از آمار توصیفی با شاخص‌های حداقل/حداکثر امتیاز، میانگین و انحراف معیار و از آمار استنباطی تی دو گروه مستقل بهره گرفته شد.

۴. یافته‌ها

همان گونه که پیش‌تر نیز بیان شد، برای بررسی رشد زبانی دانش‌آموزان تک‌زبان و دوزبان، از آزمون رشد زبانی تُلد و آزمون نمونه گفتار پیوسته استفاده شده‌است. در جدول (۱)، یافته‌های آمار توصیفی خرده‌آزمون‌های مختلف آزمون رشد زبانی تُلد و تحلیل نمونه گفتار پیوسته مربوط به دانش‌آموزان تک‌زبان و دوزبان پایهٔ اول ابتدایی در زبان فارسی ارائه شده‌است.

جدول ۱: آمار توصیفی مربوط به عملکرد دانش‌آموزان پایهٔ اول در آزمون تُلد و گفتار پیوسته

دوزبان		تک‌زبان		متغیرها	
میانگین $\pm$ انحراف معیار	حداقل - حداکثر	میانگین $\pm$ انحراف معیار	حداقل - حداکثر امتیاز به‌دست‌آمده		
۲/۱۱ $\pm$ ۲۰/۱۵	۲۳-۱۶	۱/۲۱ $\pm$ ۲۴/۹۵	۲۸-۲۲	واژگان تصویری	آزمون رشد زبانی تُلد
۲/۰۱ $\pm$ ۱۶/۶۰	۲۱-۱۴	۲/۱۷ $\pm$ ۱۸/۷۵	۲۶-۱۵	واژگان ربطی	
۱/۳۵ $\pm$ ۱۵/۴۵	۱۸-۱۳	۰/۹۱ $\pm$ ۱۸/۲۵	۲۰-۱۷	واژگان شفاهی	
۱/۰۸ $\pm$ ۱۳/۶۵	۱۶-۱۲	۲/۰۸ $\pm$ ۱۵/۷۰	۱۹-۱۳	درک دستوری	
۱/۵۴ $\pm$ ۱۹/۲۰	۲۲-۱۶	۱/۱۷ $\pm$ ۲۲/۳۰	۲۷-۲۲	تقلید جمله	
۱/۸۴ $\pm$ ۱۲/۳۵	۱۵-۸	۱/۲۱ $\pm$ ۱۴/۹۰	۱۷-۱۳	تکمیل دستوری	
۰/۸۲ $\pm$ ۸/۴۰	۱۰-۷	۱/۳۰ $\pm$ ۱۰/۶۵	۱۳-۸	تمایز گذاری واژه	
۰/۸۱ $\pm$ ۵/۸۵	۷-۵	۰/۷۵ $\pm$ ۷/۰۵	۸-۶	تحلیل واجی	
۱/۰۷ $\pm$ ۸/۱۰	۱۰-۶	۱/۳۹ $\pm$ ۱۰/۶۰	۱۳-۸	تولید واژه	
۲/۱۶ $\pm$ ۷۸/۶۰	۸۲-۷۵	۳/۳۷ $\pm$ ۸۰/۷۰	۸۶-۷۱	غنای واژگانی	آزمون نمونه گفتار پیوسته
۰/۲۳ $\pm$ ۴/۰۸	۴/۸۰-۳/۷۰	۰/۲۰۳ $\pm$ ۷۰/۱	۴/۶۵-۳/۸۹	میانگین طول پاره گفته	

بر مبنای داده‌های جدول (۱)، یافته‌های آمار میانگین امتیازهای آزمون تُلد نشان می‌دهد که در همه خرده آزمون‌ها، عملکرد دانش‌آموزان تک‌زبانه از دانش‌آموزان دوزبانه بهتر بوده‌است. همچنین، داده‌های آماری بر اساس شاخص میانگین امتیازها نشان می‌دهد که در غنای واژگانی و میانگین طول پاره‌گفتار، دانش‌آموزان تک‌زبانه نسبت به دانش‌آموزان دوزبانه از عملکرد بهتری برخوردار بودند. براینده کلی داده‌های آمار توصیفی جدول (۱) نشان می‌دهد که در آزمون‌های مرتبط با رشد زبانی، دانش‌آموزان تک‌زبانه از دانش‌آموزان دوزبانه پایه اول ابتدایی عملکرد بهتری داشته‌اند.

در جدول (۲)، یافته‌های آمار توصیفی دانش‌آموزان تک‌زبانه و دوزبانه پایه دوم ابتدایی در خرده‌آزمون‌های مختلف آزمون رشد زبان تُلد و دو شاخص تحلیلی غنای واژگانی و میانگین طول پاره‌گفته در آزمون نمونه گفتار پیوسته ارائه شده‌است.

جدول ۲: آمار توصیفی مربوط به عملکرد دانش‌آموزان پایه دوم در آزمون تُلد و گفتار پیوسته

دوزبانه		تک‌زبانه		متغیرها	
میانگین $\pm$ انحراف معیار	حداقل - حداکثر	میانگین $\pm$ انحراف معیار	حداقل - حداکثر		
۱/۴۱ $\pm$ ۲۶/۷۰	۲۹-۲۴	۱/۱۷ $\pm$ ۲۶/۳۰	۲۸-۲۴	واژگان تصویری	آزمون رشد زبانی تُلد
۱/۵۹ $\pm$ ۲۳/۷۰	۲۷-۲۱	۱/۹۳ $\pm$ ۲۳/۵۰	۲۸-۲۱	واژگان ربطی	
۲/۱۳ $\pm$ ۲۲/۳۵	۲۶-۱۹	۲/۲۸ $\pm$ ۲۲/۴۰	۲۶-۱۹	واژگان شفاهی	
۱/۵۶ $\pm$ ۲۲/۳۵	۲۵-۲۰	۱/۳۹ $\pm$ ۲۱/۸۰	۲۵-۱۹	درک دستوری	
۱/۸۵ $\pm$ ۲۴/۵۰	۲۷-۲۰	۱/۷۷ $\pm$ ۲۵	۲۷-۲۱	تقلید جمله	
۱/۵۰ $\pm$ ۲۱/۰۴	۲۵-۱۸	۱/۵۶ $\pm$ ۲۱/۴۰	۲۴-۱۹	تکمیل دستوری	
۰/۹۳ $\pm$ ۱۳/۱۵	۱۵-۱۲	۰/۹۲ $\pm$ ۱۳/۳۰	۱۵-۱۲	تمایزگذاری واژه	
۱/۳۳ $\pm$ ۹	۱۲-۷	۱/۱۱ $\pm$ ۸/۷۵	۱۱-۷	تحلیل واجی	
۱/۲۳ $\pm$ ۱۳/۵۵	۱۶-۱۲	۱/۰۹ $\pm$ ۱۳/۴۵	۱۵-۱۱	تولید واژه	
۳/۸۱ $\pm$ ۸۸/۶۰	۹۸-۸۲	۱/۲۷ $\pm$ ۸۸/۵۵	۹۱-۸۷	غنای واژگانی	
۰/۱ $\pm$ ۴/۷۸	۴/۹۸-۴/۵۷	۰/۱۲ $\pm$ ۴/۸۱	۵/۱۲-۴/۶۸	میانگین طول پاره‌گفته	

یافته‌های آمار میانگین امتیازها در جدول (۲)، نشان می‌دهد که در آزمون رشد زبانی تُلد، عملکرد دانش‌آموزان تک‌زبانه فقط در خرده‌آزمون‌های واژگان شفاهی، تقلید جمله، تکمیل دستوری و تمایزگذاری واژه، با اختلافی پائین از دانش‌آموزان دوزبانه بهتر بوده‌است. در مقابل، دانش‌آموزان دوزبانه در خرده‌آزمون‌های واژگان تصویری، واژگان ربطی، درک دستوری، تحلیل واجی و تولید واژه با اختلاف نسبتاً پائین از دانش‌آموزان تک‌زبانه عملکرد بهتری داشته‌اند. همچنین، داده‌های آماری بر اساس شاخص میانگین امتیازها نشان می‌دهد که دانش‌آموزان دوزبانه در غنای واژگانی و دانش‌آموزان تک‌زبانه در میانگین طول پاره گفته از عملکرد بهتری برخوردار بودند. بر مبنای یافته‌های کلی داده‌های آمار توصیفی جدول (۲) مشخص شد که در آزمون‌های مرتبط با رشد زبانی، دانش‌آموزان تک‌زبانه و دانش‌آموزان دوزبانه پایه دوم ابتدایی تقریباً عملکرد یکسانی داشته‌اند.

در جدول (۳)، یافته‌های آمار توصیفی خرده‌آزمون‌های آزمون رشد زبانی تُلد و نمونه گفتار پیوسته مربوط به دانش‌آموزان تک‌زبانه و دوزبانه پایه سوم ابتدایی در زبان فارسی ارائه شده‌است.

جدول ۳: آمار توصیفی مربوط به عملکرد دانش‌آموزان پایه سوم در آزمون تُلد و گفتار پیوسته

دوزبانه		تک‌زبانه		متغیرها			
میانگین $\pm$ انحراف معیار	حداقل - حداکثر	میانگین $\pm$ انحراف معیار	حداقل - حداکثر			آزمون رشد زبانی تُلد	
۱/۶۸±۲۹/۷۵	۳۰-۲۴	۱/۱±۲۸/۸۰	۲۸-۲۴	واژگان تصویری			
۱/۸۴±۲۶/۳۵	۳۰-۲۴	۱/۴۹±۲۶/۱۵	۲۶-۲۰	واژگان ربطی			
۱/۰۹±۲۵/۵۵	۲۸-۲۴	۱/۵۷±۲۴/۵۰	۲۷-۲۲	واژگان شفاهی			
۱/۱۶±۲۴/۹۰	۲۵-۲۱	۱/۰۴±۲۴/۴۰	۲۵=۲۱	درک دستوری			
۱/۳۰±۲۷/۶۵	۲۹-۲۵	۱/۳۴±۲۷/۳۵	۲۸-۲۲	تقلید جمله			
۱/۴۶±۲۳/۸۵	۲۸-۲۲	۱/۰۲±۲۳/۹۰	۲۶-۲۲	تکمیل دستوری			
۱/۰۲±۱۷/۱۰	۱۹-۱۵	۰/۸۹±۱۶/۸۰	۱۸-۱۵	تمایزگذاری واژه			
۰/۹۱±۱۲/۷۵	۱۴-۱۱	۰/۸۶±۱۲/۳۰	۱۴-۱۰	تحلیل واجی			
۱/۲۹±۱۷	۲۰-۱۴	۰/۸۸±۱۲/۶۰	۱۷-۱۴	تولید واژه			
۰/۶۷±۹۸/۱۵	۹۹-۹۶	۱/۸۴±۹۵/۶۵	۹۹-۹۲	غنای واژگانی	آزمون نمونه		
۰/۳۹±۵/۶۳	۵/۹۷-۴/۴۵	۰/۲۳±۵/۵۳	۵/۸۵-۵/۲۱	میانگین طول پاره گفته	گفتار پیوسته		

یافته‌های آمار میانگین امتیازها در جدول (۳)، نشان می‌دهد که در آزمون تُلد، عملکرد دانش‌آموزان تک‌زبانه فقط در خرده‌آزمون تکمیل دستوری از دانش‌آموزان دوزبانه بهتر بوده‌است. ولی، دانش‌آموزان دوزبانه در بقیه خرده‌آزمون‌های آزمون تُلد از دانش‌آموزان تک‌زبانه عملکرد بهتری داشته‌اند. افزون بر این، داده‌های آماری بر مبنای شاخص میانگین امتیازها نشان می‌دهد که دانش‌آموزان دوزبانه هم در غنای واژگانی و هم در میانگین طول پاره گفته از دانش‌آموزان تک‌زبانه عملکرد بهتری از خود نشان داده‌اند. از این رو، با توجه به یافته‌های کلی داده‌های آمار توصیفی جدول (۳) می‌توان گفت که در آزمون‌های مرتبط با رشد زبانی، عملکرد دانش‌آموزان دوزبانه نسبت به عملکرد دانش‌آموزان تک‌زبانه پایه سوم ابتدایی بهتر بوده‌است.

در ادامه تحلیل‌های آماری، یافته‌های آزمون پارامتریک تی دو گروه مستقل (تی برابری میانگین‌ها) در آزمون‌های رشد زبانی سه پایه اول تا سوم ابتدایی ارائه می‌شود. یافته‌های آزمون آماری تی دو گروه مستقل مربوط به آزمون تُلد در جدول (۴) نشان می‌دهد که تفاوت عملکردی بین دانش‌آموزان تک‌زبانه و دانش‌آموزان دوزبانه پایه اول در همه خرده‌آزمون‌های آزمون تُلد معنادار است ($P < 0/05$). همچنین، در شاخص‌های غنای واژگانی و میانگین طول پاره گفته تفاوت عملکردی بین دانش‌آموزان تک‌زبانه و دانش‌آموزان دوزبانه پایه اول معنادار است ($P < 0/05$).

جدول ۴: تحلیل آماری تی دو گروه مستقل مربوط به خرده‌آزمون‌های آزمون تُلد (پایه اول)

آزمون پارامتریک تی برابری میانگین‌ها (T-test Equality of Means)			
متغیرها	آماره (t)	درجه آزادی (df)	سطح معناداری (Sig. (P-value))
واژگان تصویری	۶/۶۳۲	۳۸	۰/۰۰۰
واژگان ربطی	۳/۲۴۸	۳۸	۰/۰۰۲
واژگان شفاهی	۷/۶۶۶	۳۸	۰/۰۰۰
درک دستوری	۳/۹۰۵	۳۸	۰/۰۰۰
تقلید جمله	۱۴/۰۷۳	۳۸	۰/۰۰۰
تکمیل دستوری	۵/۱۷۳	۳۸	۰/۰۰۰
تمایز گذاری واژه	۶/۵۱۳	۳۸	۰/۰۰۰
تحلیل واجی	۴/۸۲۵	۳۸	۰/۰۰۰
تولید واژه	۶/۳۶۶	۳۸	۰/۰۰۰
غنای واژگانی	۲/۳۴۴	۳۸	۰/۰۲۴
میانگین طول پاره گفته	۴/۰۲۸	۳۸	۰/۰۰۰

آزمون رشد

زبانی تُلد

آزمون نمونه

گفتار پیوسته

یافته‌های آزمون آماری تی دو گروه مستقل در جدول (۵) نشان می‌دهد که تفاوت عملکردی بین دانش‌آموزان تک‌زبانه و دانش‌آموزان دوزبانه پایه دوم در همه خرده‌آزمون‌های آزمون تُلد معنادار نیست ($P > 0/05$). افزون بر این، نتایج آماری جدول (۵) نشان می‌دهد که در شاخص غنای واژگانی و شاخص میانگین طول پاره گفته نیز تفاوت عملکردی بین دانش‌آموزان تک‌زبانه و دانش‌آموزان دوزبانه پایه دوم معنادار نیست ($P > 0/05$).

جدول ۵: آزمون تی دو گروه مستقل مربوط به خرده‌آزمون‌های آزمون تُلد (پایه دوم)

آزمون پارامتریک تی برابری میانگین‌ها (T-test Equality of Means)			
متغیرها	آماره (t)	درجه آزادی	سطح معناداری (P- value)
واژگان تصویری	-۰/۹۷۲	۳۸	۰/۳۳۷
واژگان ربطی	-۰/۳۵۷	۳۸	۰/۷۲۳
واژگان شفاهی	۰/۰۷۲	۳۸	۰/۹۴۳
درک دستوری	-۱/۱۷۲	۳۸	۰/۲۴۹
تقلید جمله	۰/۸۷۲	۳۸	۰/۳۸۹
تکمیل دستوری	۰/۷۲۰	۳۸	۰/۴۷۶
تمایزگذاری واژه	۰/۵۱۱	۳۸	۰/۶۱۲
تحلیل واجی	-۰/۶۴۱	۳۸	۰/۵۲۵
تولید واژه	-۰/۲۷۱	۳۸	۰/۷۸۸
غنای واژگانی	-۰/۰۵۶	۳۸	۰/۹۵۶
میانگین طول پاره گفته	۰/۸۳۹	۳۸	۰/۴۰۸

در جدول (۶)، یافته‌های آزمون آماری تی دو گروه مستقل مربوط به آزمون رشد زبانی تُلد نشان می‌دهد که تفاوت عملکردی بین دانش‌آموزان تک‌زبانه و دانش‌آموزان دوزبانه پایه سوم در خرده‌آزمون‌های درک دستوری، تکمیل دستوری، تمایزگذاری واژه و تحلیل واجی معنادار نیست ($P > 0/05$). با این وجود، تفاوت عملکردی بین دانش‌آموزان تک‌زبانه و دانش‌آموزان دوزبانه پایه سوم در خرده‌آزمون‌های واژگان تصویری، واژگان ربطی، واژگان شفاهی، تقلید جمله، و تولید واژه معنادار است ($P < 0/05$). همچنین، نتایج آماری جدول (۶) نشان می‌دهد که در شاخص غنای واژگانی تفاوت عملکردی بین دانش‌آموزان تک‌زبانه و دانش‌آموزان دوزبانه پایه سوم

فصلنامه علمی زبان‌پژوهی دانشگاه الزهراء (س)، سال چهاردهم، شماره ۴۵، زمستان ۱۴۰۱ / ۱۴۳

معنادار است ($P < 0/05$). ولی، در شاخص میانگین طول پاره گفته تفاوت عملکردی بین دانش‌آموزان تک‌زبانه و دانش‌آموزان دوزبانه پایه سوم معنادار نیست ($P > 0/05$).

جدول ۶: آزمون تی دو گروه مستقل مربوط به خرده‌آزمون‌های آزمون تُلد (پایه سوم)

آزمون پارامتریک تی برابری میانگین‌ها (T-test Equality of Means)			
متغیرها	آماره (t)	درجه آزادی	سطح معناداری (P- value)
واژگان تصویری	-۴/۳۳۳	۳۸	۰/۰۰۰
واژگان ربطی	-۶/۰۲۸	۳۸	۰/۰۰۰
واژگان شفاهی	-۲/۴۴۷	۳۸	۰/۰۱۹
درک دستوری	-۱/۴۲۸	۳۸	۰/۱۶۲
تقلید جمله	-۲/۳۸۰	۳۸	۰/۰۲۲
تکمیل دستوری	۰/۱۲۵	۳۸	۰/۹۰۱
تمایزگذاری واژه	-۰/۹۸۹	۳۸	۰/۳۲۹
تحلیل واجی	-۱/۶۰۳	۳۸	۰/۱۱۷
تولید واژه	-۳/۹۸۹	۳۸	۰/۰۰۰
غناى واژگانی	-۵/۷۰۰	۳۸	۰/۰۰۰
میانگین طول پاره گفته	-۰/۹۶۰	۳۸	۰/۳۴۳

آزمون رشد

زبانی تُلد

آزمون نمونه

گفتار پیوسته

۵. بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی و مقایسه رشد زبانی کودکان تک‌زبانه فارسی زبان با کودکان دوزبانه کردی (گوش کله‌ری) و فارسی زبان در پایه اول تا سوم ابتدایی انجام گرفته است. تحلیل‌های آماری نشان داد که در پایه اول، در رشد زبانی، دانش‌آموزان تک‌زبانه از عملکرد بهتری نسبت به دانش‌آموزان دوزبانه برخوردار بودند و اختلاف عملکردی آن‌ها نیز معنادار گزارش شد. یافته‌های مورد اشاره با یافته‌های دلفی و همکاران (Delphi, et al., 2018) مبنی بر اینکه تک‌زبان‌ها نسبت به دوزبان‌ها عملکرد بهتری داشته‌اند، همسو گزارش شد. در برخی پژوهش‌های دیگر همچون (Cromdal, 1999; Goldstein & Bunta, 2011; Barac & Bialystok, 2012) که روی کودکان رده سنی ۵ تا ۱۰ سال انجام گرفته بود، یافته‌ها نشان داد کودکان دوزبانه در حوزه‌های نحوی، واجی و واژگانی نسبت به کودکان تک‌زبان عملکرد بهتری

داشته‌اند. یافته‌های پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌های مورد اشاره، فقط در پایه اول ابتدایی همسو نیست، چراکه در پایه اول کودکان تک‌زبان در حوزه‌های نحوی، واجی و واژگانی نسبت به کودکان دوزبان از عملکرد بهتری برخوردار بودند. همچنین، یافته‌های پژوهش خاچاطوریان (Khachaturian, 1999) نشان داد که کودکان دوزبان پایه دوم ابتدایی در زمینه نحوی نسبت به کودکان تک‌زبان همتای خود عملکرد ضعیف‌تر دارند. این در حالی است که یافته‌های به‌دست آمده از آزمودنی‌های پایه دوم و سوم پژوهش حاضر نشان داد که در پایه دوم بین کودکان تک‌زبان و کودکان دوزبان در رشد زبانی تفاوت چندانی وجود ندارد و حتی کودکان دوزبان در بعضی حوزه‌ها عملکرد بهتری داشته‌اند. افزون بر این، در پژوهش حاضر تحلیل داده‌های مربوط به کودکان پایه سوم نشان داد که کودکان دوزبان در رشد زبانی نسبت به کودکان تک‌زبان در سطح بالاتری قرار دارند. این یافته‌ها همسو با یافته‌های پژوهشگرانی مانند ایانکو-ورال (Ianco-Worrall, 1972)، کیو و همکاران (Kuo, et al., 2015)، آلمن و همکاران (Altman, et al., 2018)، کسائیان و اسماعیلی (Kassaiian, & Esmae'ili, 2011) است که به نوعی تأثیر دوزبانگی بر رشد زبانی و آگاهی فرازبانی را تأیید می‌کنند.

با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر، مسأله‌ای که مطرح می‌شود این است که چگونه دوزبانگی در سنین پایین مانند دوران پیش‌دبستانی یا پایه اول ابتدایی تأثیر مثبتی بر رشد زبانی نگذاشته و این تأثیر مثبت در سنین بالاتر نمایان شده‌است. در پاسخ به این مسأله می‌توان گفت، با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر و پژوهش‌های پیشین به نظر می‌رسد چندین عامل مانند میزان تسلط زبانی دوزبان‌ها در هر دو زبان، میزان در معرض بودن و به کارگیری دو زبان در محیط‌های مختلف، رده زبانی، آموزش، و عواملی از این قبیل، در این مسأله مطرح شده دخالت داشته باشد. برای نمونه، در پژوهش خاچاطوریان (Khachaturian, 1999) آزمودنی‌های دوزبان تسلطی در اندازه متوسط به زبان فارسی داشتند. یعنی توانش و کنش زبانی آزمودنی‌های دوزبان ارمنی-فارسی، در زبان فارسی نسبت به تک‌زبان‌های فارسی زبان در سطح پائین تری قرار داشته و همین امر سبب شده است در زبان فارسی عملکرد دوزبان‌ها از تک‌زبان‌ها ضعیف‌تر باشد. در پیوند با میزان به کارگیری دو زبان در محیط‌های مختلف می‌توان به یافته‌های پژوهش هاف و ریوت (Hoff & Rebot, 2017) اشاره کرد که در آن تأکید می‌کنند هنگامی که کودکان دوزبان به صورت یکسان در معرض هر دو زبان قرار نگیرند، ممکن است در زبانی که کمتر در معرض آن قرار گرفته‌اند، در رشد زبانی دچار تأخیر شوند.

با توجه به آنچه بیان شد می‌توان به مسأله مطرح شده این گونه پاسخ داد که در پژوهش حاضر،

عملکرد ضعیف‌تر دانش‌آموزان دوزبانه پایه اول در آزمون‌های رشد زبانی نسبت به دانش‌آموزان تک‌زبانه، به دلیل عواملی مانند میزان تسلط زبانی دوزبانه‌ها در هر دو زبان، میزان در معرض بودن و به کارگیری دو زبان در محیط‌های مختلف باشد. توجیه این استدلال را می‌توان در یافته‌های دانش‌آموزان دوزبانه پایه دوم و به ویژه پایه سوم نسبت به یافته‌های هم‌تایان تک‌زبانه آن‌ها در آزمون‌های رشد زبانی و فرازبانی یافت. چراکه به نظر می‌رسد با ورود دانش‌آموزان دوزبانه به محیط آموزشی، آن‌ها بیشتر در معرض زبان فارسی قرار گرفته‌اند و همچنین زبان آموزشی مورد استفاده در مدارس که همان زبان فارسی است بر تسلط آن‌ها به زبان فارسی افزوده است. در نتیجه، با گذشت زمان، تأثیر مثبت دوزبانگی به مرور در پایه دوم و سوم نمایان می‌شود و عملکرد دوزبانه‌های کردی کلهری و فارسی زبان در آزمون‌های رشد زبانی به سطح هم‌تایان تک‌زبانه خود رسیده و حتی در پایه سوم از آن‌ها فراتر رفته است.

فهرست منابع

- حسن‌زاده، سعید و اصغر مینایی (۱۳۸۰). «انطباق و هنجاریابی آزمون رشد زبان TOLD-P:3 برای کودکان فارسی زبان تهرانی». *کودکان/استثنایی*. جلد ۱. شماره ۲. صص ۱۳۴-۱۱۹.
- خاچاطوریان، آرمینه (۱۳۷۷). *بررسی و مقایسه ویژگی‌های نحوی گفتار دانش‌آموزان دوزبانه و تک‌زبانه مقطع ابتدایی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علوم پزشکی تهران
- دلفی، وفا، طلیعه ظریفیان، عنایت‌اله بخشی و مریم دلفی (۱۳۹۷). «بررسی مهارت‌های واجی در کودکان دوزبانه فارسی-عربی ۴-۵ سال». *طب توانبخشی*. دوره ۷. شماره ۳. صص ۸۸-۹۵.
- رضایانی، احمد، اسدالله خدیوی و رضا کلانتری (۱۳۹۸). «مطالعه میزان مهارت خواندن دانش‌آموزان اول ابتدایی در مناطق دو زبانه و تک‌زبانه». *زبان‌پژوهی*. دوره ۱۱. شماره ۳۳. صص ۲۹۹-۳۲۵.
- کرمی‌نوری، رضا، علی‌رضا مرادی، سعید اکبری زردخانه و علی‌رضا غلامی (۱۳۸۷). «بررسی تحول سیالی واژگان کلامی و مقوله‌ای در کودکان دو زبانه ترک-فارس و کرد-فارس». *تازه‌های علوم شناختی*. جلد ۱۰. شماره ۲. صص ۴۹-۶۰.

References

- Altman, C., Goldstein, T., & Armon-Lotem, S. (2018). "Vocabulary, Metalinguistic Awareness and Language Dominance among Bilingual Preschool Children". *Frontiers in Psychology*, 9, 1-16.
- Barac, R. & Bialystok, E. (2012). "Bilingual Effects on Cognitive and Linguistic Development: Role of Language, Cultural Background, and Education". *Child Development*, 83, 413-422.
- Chin, N. B., & Wigglesworth, G. (2007). *Bilingualism: an advanced resource book*. London: Routledge.
- Chomsky, Noam (2008). Human nature and the origins of language. *Radical*

- Anthropology* (2), 19–23.
- Cromdal, J. (1999). "Childhood bilingualism and metalinguistic skills: Analysis and control in young Swedish–English bilinguals". *Applied Psycholinguistics*, 20, 1–20.
- De Avila, E. A., & Duncan, S. E. (1979). "Bilingualism and the Metaset". *The Journal of the National Association for Bilingual Education*. 3, 1-20.
- Delphi, V., Zarifian, T., Bakhshi, E., Delphi, M. (2018). "Investigation of Phonological Processes in 4-5Year-Old Bilingual Persian-Arabic Speaking Children". *The Scientific Journal of Rehabilitation Medicine*, 7(3), 88-95. [In Persian]
- Goldstein, B., & Bunta, F. (2011). "Positive and Negative Transfer in the Phonological Systems of Bilingual Speakers". *International Journal of Bilingualism*, 16 (4): 388-401.
- Grosjean, F. (1992). Another view of bilingualism. In R. J. Harris (Ed.), *Advances in psychology*, 83 (pp. 51-62). Oxford, England: North-Holland.
- Hassanzade S., & Minaei, A. (2002). "Adaptation and Standardization of the Test of TOLD-P:3 for Farsi-Speaking Children of Tehran". *Journal of Exceptional Children*, 1 (2), 119-134. [in Persian]
- Hoff, E., & Rebot, K. (2017). "Language Growth in English Monolingual and Spanish-English Bilingual Children from 2.5 to 5 Years". *Journal of Pediatrics*; 190, 241-246.
- Ianco-Worrall, A. D. (1972). "Bilingualism and cognitive development". *Child Development*, 43, 1390-1400.
- Karami Nouri R., Moradi, A., Akbari Zardkhaneh S., Gholami, A. (2008). A Study of Development of Persian Word Fluency in Bilingual Children in Tabriz and Sanandaj. *Advances in Cognitive Sciences*. 10 (2), 49-60 [In Persian].
- Kassaian, Z., & Esmae'ili, S (2011). The Effect of Bilingualism on L3 Breadth of Vocabulary Knowledge and Word Reading Skill. *Theory and Practice in Language Studies*, 1 (8), 966-974.
- Khachaturian, A. (1999). *A Study and Comparison of the Syntactic Features of the Speech of Bilingual and Monolingual Children in Elementary School*. Master Thesis, Medical Science, Iran, Tehran. [In Persian]
- Kuo, Li-J., Ramirez, G., de Marin, S., Kim, Tae-J., & Unal-Gezer, M. (2015). "Bilingualism and morphological awareness: a study with children from general education and Spanish-English dual language programs". *Educational Psychology*. 37 (2), 94-111.
- Lipka, O. (2019). "Syntactic awareness skills in English among children who speak Slavic or Chinese languages as a first language and English as a second language". *International Journal of Bilingualism* 24 (2), 115-128.
- Mayer, M and C. Scotton (2006). *Multiple Voices: An Introduction to Bilingualism*. Australia: Blackwell Publishing.
- Paradis, M. (2004). *A Neurolinguistic Theory of Bilingualism*. Amsterdam: John Benjamin Publishing Company.
- Ramezani, A., Khadivi, A., Kalantari, R. (2019). A Study on Reading Proficiency of First Grade Students at Turkish-Persian Bilingual and Persian Monolingual Regions. *Zabanpazhuhi*, 11(33), 299-325 [In Persian].
- Ramirez, N & Kuhl, P. (2016). *Bilingual Language Learning in Children*. Washington: Institute for Learning and Brain Sciences. University of Washington.

فصلنامه علمی زبان‌پژوهی دانشگاه الزهراء(س)، سال چهاردهم، شماره ۴۵، زمستان ۱۴۰۱ / ۱۴۷

Skinner, B. F. (1958). *Verbal Behavior*. Acton: Copley Publishing Group.

Wei, L. (2001). *The Bilingualism Reader*. New York: Routledge.

Wygotsky, L. S. (1987). *Thought and Language*. Cambridge, Mass.: M.I.T. Press.

© 2020 Alzahra University, Tehran, Iran. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0 license) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).